

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ
УКРАЇНИ**

майдан Захисників України, 3,
м. Харків, 61001,
тел./факс 732-37-56, mail@nangu.edu.ua
http://nangu.edu.ua, код ЄДРПОУ 08610502

15.01.2025 № 84/2-122

На № _____ від _____

Голові разової спеціалізованої
вченої ради ДФ 64.77.062
Національного університету
цивільного захисту України
професору
Наталії ОНІЩЕНКО
18034, м. Черкаси,
вулиця Онопрієнка, 8

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію САЛЬНІКОВОЇ Тетяни Вікторівни «Особливості професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій», яка подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія»

1. Актуальність теми дисертації, її зв'язок з науковими програмами, темами.

Тема дисертаційної роботи є актуальною, оскільки стосується теоретичного обґрунтування та емпіричного визначення особливостей професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій з розробкою відповідної психокорекційної програми.

Актуальність дисертаційного дослідження підтверджується тим, що професійна «Я-концепція» є саме тим феноменом, який визначає можливості досягнення високого професійного рівня та особливим особистісним ресурсом у процесі професійного становлення особистості, особливо серед представників кризових професій, діяльність яких пов'язана з особливими умовами виконання своїх професійних завдань і характеризуються дією значної кількості стресогенних та психогенних чинників. Першочергово до таких професій відносять професію військовослужбовця, особливо тих військовослужбовців, які приймають участь в активних бойових діях.

Тривалість та масштабність російсько-української війни посиляє нашої державі численні виклики та ставить перед нею значні завдання, серед яких першочерговими є надання психокорекційного втручання та здійснення соціо-психологічного супроводу таких осіб. Військовослужбовці постійно знаходяться в умовах впливу значних психогенних чинників на психоемоційну сферу та «переживання» цілого «спектру» специфічних психофізичних та психоемоційних екстремальних перенавантажень, які провокують розвиток певних специфічних особистісних психологічних установок і зрушень, які супроводжуються психофізичною та соціоповедінковою дезадаптацією та можуть спровокувати розвиток «глибокої» дезадаптації та дезорієнтації. Дані визначення наголошують на

необхідності постійного психологічного супроводу даного контингенту та своєчасного психологічного втручання задля попередження можливих ризиків виникнення деструктивних особистісних утворень та негативних психоособистісних наслідків участі в бойових діях.

Окрім цього, гармонійність структурних компонентів професійної «Я-концепції» відіграє визначну роль в самореалізації особистості та визначає її повсякденну діяльність, що також є досить важливим елементом для професійної та повсякденної діяльності представників кризових професійних спрямувань (першочергово військовослужбовців), особливо під час виконання ними свої професійних обов'язків.

Актуальність дисертаційної роботи зумовлена також відповідністю питань, що зазначені у Законі України від 21 березня 2024 року № 3621-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення прав військовослужбовців та поліцейських на соціальний захист», який зокрема, врегульовує механізми їх психологічної підтримки; Наказі Міністра оборони від 26 березня 2024 року № 198 «Про затвердження змін до Переліку військово-облікових спеціальностей осіб офіцерського складу та Переліку військово-облікових спеціальностей, за якими може бути присвоєне первинне військове звання молодшого лейтенанта запасу»; Наказі Міністерства внутрішніх справ України від 09 вересня 2024 року № 616 «Про внесення змін до Положення про психологічне забезпечення в Національній гвардії України» та інших.

Наукове дослідження виконувалось відповідно до плану науково-дослідної роботи Національного університету цивільного захисту України у межах науково-дослідної роботи «Психологічні аспекти самовдосконалення та саморозвитку фахівців екстремального профілю діяльності» (№ ДР 0121000009), в якій здобувач був відповідальним виконавцем.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій.

Отримані здобувачкою наукові результати достатньо обґрунтовані, що підтверджується коректністю постановки завдань дослідження, чітко визначеним науково-теоретичним підґрунтям реалізації методологічного апарату визначення особливостей професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій та розробки відповідної психокорекційної програми, якісним застосуванням емпіричних методів, а також використанням математичного моделювання та прогнозування. Проаналізований зміст дисертаційної роботи, сформульовані висновки дисертаційного дослідження, а також теоретичне та практичне значення одержаних результатів вказують, що наукова новизна результатів дослідження цілковито обґрунтована. Ці визначення підтверджуються значною кількістю наведених дисертантом наукових праць та нормативно-правових законодавчих актів, які відображають сучасні світові наукові розробки та результати щодо існуючих підходів до вирішення основних завдань дисертаційного дослідження щодо вивчення феномену професійної «Я-концепції» й узагальнення основних емпіричних принципів і механізмів

формування її структурних конструктів; визначення особливостей професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій та її окремих психологічних і соціо-характерологічних структурно-функціональних детермінант із встановленням ролі феномену участі в бойових діях у їх формуванні; таргетуванням основних методів та способів психокорекційної роботи з цим контингентом і розробкою, науковим обґрунтуванням та апробацією відповідної комплексної психокорекційної програми.

Окрім цього, слід засвідчити високий доказовий рівень отриманих результатів дисертаційного дослідження, про що свідчить значний спектр сучасних валідних статистичних методів дослідження та використаного ефективного комплексу емпіричних методів, сучасні розробки прогностичного моделюючого алгоритму. Зокрема, реалізовано методи математичного моделювання та прогнозування, вирішено оптимізаційні задачі за допомогою статистичних методів аналізу великого масиву даних, соціо-психологічний і психо-діагностичний блоки психодіагностичних методик.

Відтак, можна засвідчити, що ступінь обґрунтованості результатів дисертаційного дослідження Сальнікової Тетяни Вікторівни підтверджено відповідною методологічною й теоретичною обґрунтованістю вихідних положень роботи, системним аналізом теоретичного матеріалу, виявленням закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків між досліджуваними складовими, сучасними інформаційними технологіями, послідовністю і логічністю викладу матеріалу, відповідністю одержаних наукових результатів поставленій меті та завданням дослідження.

Обґрунтованість визначених наукових положень дисертаційної роботи ґрунтується на глибокому аналізі опрацьованого теоретичного матеріалу, узагальненні існуючих теорій і практичного досвіду щодо формування цілісного феномену професійної «Я-концепції» військовослужбовців із урахуванням їх участі в активних бойових діях, опрацьованими інформаційними джерелами з фахових питань та впровадженням отриманих результатів у практичну діяльність відділу психологічного забезпечення та соціально-гуманітарної роботи Центру забезпечення ГУ ДСНС України в Чернігівській області та в практичну діяльність психологів ДП «Клінічний санаторій «Роша» ПАРТ «Укрпрофоздоровниця»» (Харківська область).

Викладені в дисертації наукові положення, висновки і практичні рекомендації є достатньою мірою обґрунтованими, логічними і послідовними.

3. Достовірність результатів і новизна досліджень, повнота їх викладу в опублікованих працях.

У дисертаційній роботі автор проаналізувала існуючу сучасну світову науково-методологічну базу щодо наукових підходів до визначення особливостей формування професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій та розглянула особливості оцінки окремих конструктів даного феномену з таргетуванням основних механізмів психокорекційної

роботи з даним контингентом. Достовірність висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, забезпечена використанням наукової методології та сучасних методів дослідження.

Зміст дисертаційної роботи та опублікованих за отриманими результатами наукових праць дають можливість підтвердити цілковиту обґрунтованість основних наукових положень, що характеризуються відповідною науковою новизною і відображають особистий внесок здобувача, що серед іншого розкриває практичний комплекс визначення теоретико-психологічних засад формування особистісної та професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій; розробки та наукового обґрунтування й апробування програми психокорекції їх професійної «Я-концепції»; визначення системи психо-соціальної діагностики психологічних механізмів формування цілісної особистісної та професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій та таргетування особливостей їх професійної «Я-концепції», які збагатили існуючу науково-методичну базу практичної діяльності психологів та доповнили програми їх професійної підготовки.

Наукова новизна одержаних результатів визначається вирішенням важливої науково-практичної задачі у галузі психології, а саме визначенню особливостей професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій.

Значущими результатами дослідження, що розкривають суть роботи, становлять наукову новизну і винесені на захист, є те, що:

- вперше емпірично експліковано та структуровано психологічні детермінанти особистісного профілю військовослужбовців – учасників бойових дій та встановлено тісний взаємозв'язок психологічних детермінант феномену участі в бойових діях із емпіричними референтами когнітивного, емоційно-оцінного, мотиваційного, поведінкового та духовно-ціннісного «Я-концепційних» конструктів;

- вперше розроблено, науково обґрунтовано та апробовано алгоритм реалізації комплексної програми психокорекції професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій, спрямованої на формування їх позитивної професійної «Я-концепції», що активізує психологічні особистісні захисні механізми та нівелює негативні впливи участі в бойових діях на структурні «Я-концепційні» конструкти;

- поглиблено уявлення про руйнівну роль феномену участі в бойових діях у формуванні особистісної «Я-концепції» військовослужбовців і деструктивні психофізіологічні та психоемоційні кризові впливи на деформацію концептуальних компонентів «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій, що об'єктивізує необхідність психокорекційної роботи з даним контингентом;

- набула подальшого розвитку теоретична модель структурної організації особистісної та професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій у сукупності когнітивного, емоційно-оцінного, мотиваційного, поведінкового та духовно-ціннісного «Я-концепційних»

конструктів, що розширює наукові уявлення про особливості структурної організації досліджуваного феномену.

4. Значення роботи для практики та шляхи використання результатів дослідження.

Пошукувачем емпірично досліджено особливості професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій та їх психосоціальні характеристики, що дало змогу визначити здебільшого недостатній рівень когнітивного та емоційно-оцінного конструктів їх професійної «Я-концепції», що проявлялося розвитком негативних емоційно-особистісних особливостей, які розвинулися внаслідок суб'єктивного сприйняття загрози отримати бойові травми (в тому числі і психологічні) при участі в бойових діях.

Розроблено емпіричну модель прогнозування досягнутого рівня професійної «Я-концепції» із визначенням прогностичної цінності окремих психологічних та соціо-характерологічних структурно-функціональних детермінант, що дозволяє робити їх порівняння та відповідний аналіз.

Відтак, розроблена, науково обґрунтована та апробована комплексна програма психологічної підтримки, допомоги і реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій, яка спрямована на оптимізацію їх професійної «Я-концепції» і складається з відповідних тренінгів. Перевірено її позитивний вплив на респондентів – військовослужбовців, які виконували свої професійні обов'язки в умовах війни та пережили бойову психологічну травму. Розроблена та апробована в дисертації комплексна програма психологічної підтримки, допомоги і реабілітації дозволяє реалізувати її серед ротаційних підрозділів військовослужбовців – учасників бойових дій та проводити з ними відповідну психокорекційну роботу у межах діючих підрозділів Збройних Сил України.

Основні наукові положення та висновки дисертаційної роботи доведено до рівня конкретних алгоритмів дій та прикладних рекомендацій. Отримані в дисертаційній роботі результати можуть бути використані для оптимізації психологічної підтримки, допомоги і реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій у напрямку гармонізації їх особистісної та професійної «Я-концепції».

5. Оцінка оформлення дисертації та апробація результатів дослідження.

Характеристика змісту дисертаційної роботи визначає, що її структура та обсяг цілковито відповідає вимогам до кваліфікаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Тема дисертації, а саме «Особливості професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій» відповідає змісту дисертації, який містить анотацію, вступ, аналітичний огляд наукової літератури, програму досліджень та методичний апарат, два розділи власних досліджень, висновки, список використаних джерел та чотири додатки. Зміст дисертації повністю відповідає спеціальності 053 – «Психологія».

Робота має завершений характер. Дисертаційна робота викладена українською мовою на 290 сторінках машинописного тексту. Роботу

проілюстровано 3 рисунками та 47 таблицями. Перелік використаної літератури містить 254 джерела, із яких 216 – кирилицею та 38 – латиницею. Дисертація написана грамотною технічною мовою у відповідності з вимогами до оформлення кваліфікаційних робіт. Стиль викладання матеріалів дослідження, наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечують доступність їх сприйняття.

За темою дисертації опубліковано 15 наукових праць, з яких 3 статті у фахових виданнях України (всі одноосібні), 1 стаття у виданні Web of Science, 11 тез у матеріалах конгресів, симпозіумів і конференцій.

Матеріали дослідження викладені у наукових роботах здобувача, а також систематично і послідовно доповідались на 11 міжнародних науково-практичних конференціях.

6. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.

В цілому, позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження, слід зробити певні зауваження та вказати на окремі положення дисертаційної роботи, що викликають деяку дискусію:

1. У першому розділі дисертаційного дослідження було проаналізовано та визначено концептуальні підходи та механізми розкриття феномену особистісної «Я-концепції» з точки зору основних психологічних позицій, проте хотілося б, щоб в цьому розділі було приділено більше уваги сучасним (останніх 5 років) в тому числі і закордонним підходам до 1) визначення шляхів формування «Я-концепції» військовослужбовця, зокрема, ті, що можуть зумовити відмінності між «Я-концепцією» мобілізованого та кадрового військовослужбовця; 2) впливу психологічної травматизації на «Я-концепцію»; 3) особливостей дослідження (застосування психодіагностичних методик і математичного апарату) різних аспектів «Я-концепції» - її мотиваційного, когнітивного, емоційно-оцінного, поведінкового та інших конструктів.

2. У розділі 2 при описі медико-статистичних методів розрахунку отриманих результатів (стор. 99) авторці доцільно було б дещо розширити опис цих методів, особливо більш детально необхідно було б охарактеризувати застосований метод регресійного аналізу.

3. У розділі 4.3 (табл. 4.1) надано значний перелік тренінгів, вправ і рольових ігор, які дисертантка застосовує в розробленій програмі психокорекції професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій. Чи не варто б було звузити даний психокорекційний комплекс і чи не покращило б це досягнутий результат якщо можна було б звузитися до найбільш ефективних методів та методик психокорекції професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій?

4. Високо оцінюючи результати програми психокорекції професійної «Я-концепції» військовослужбовців-учасників бойових дій, хотілося більш чіткого визначення коли, де і з ким має проводитися ця програма.

Так, центри відновлення є зосередженими на роботі з широким спектром наслідків психологічної травматизації, виснаженням та відновлення боєздатності військовослужбовців в дуже стислі строки (лише 2 тижні), і

виокремлення такої кількості годин на роботу з «Я-концепцію» є недоцільним (при цьому «блок» програми для роботи з травматичним досвідом в цій програмі є недостатньо широким/глибоким для центрів відновлення); а при реабілітаційній роботі, яка спрямована на відновленні соціальної адаптації та покращення якості життя, у мобілізованих військовослужбовців (основної складової вибірки цього дослідження) акцент має робитися на поверненні до цивільного життя, в якому недоречно виділяти стільки часу для професійної «Я-концепції» військовослужбовця.

Робота безумовно виграла, як би Сальнікова Тетяна Вікторівна змогла сформулювати (окреслити, виділити) проблему «тимчасовості» професійної «Я-концепції» мобілізованих військовослужбовців, що безумовно відбивається і на особливостях її формування, функціонування та меті здійснення корекційних впливів тощо.

Водночас, висловлені зауваження мають дискусійний характер і не знижують загальної високої оцінки дослідження науки психології.

7. Загальний висновок.

Не зважаючи на зазначені вище певні недоліки та зауваження дисертаційна робота «Особливості професійної «Я-концепції» військовослужбовців – учасників бойових дій» є закінченою науковою працею, у якій вирішене важливе наукове завдання у галузі психології. Дисертаційна робота повністю відповідає вимогам наказу МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», Постанові КМУ від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження порядку присудження доктора філософії та скасування рішення разової вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а її автор Сальнікова Тетяна Вікторівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальності 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України Національної академії Національної гвардії України кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник

Яніна МАЦЕГОРА

Підпис Мацегори Я.В. засвідчую,

Заступник начальника Національної академії Національної гвардії України з навчальної та методичної роботи доктор наук з державного управління, професор полковник

Владислав ЄМАНОВ

